

ПРИНЦИП СВОБОДИ ДОГОВОРУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено одному з основних принципів договірного права - принципу свободи договору. У статті вказано на правове закріплення цього принципу в європейському праві, яку законодавстві деяких держав-членів Європейського Союзу, так і на рівні самого Європейського Союзу, зокрема в Принципах європейського договірного права. Також стаття стосується змістовного наповнення принципу свободи договору в європейському праві.

Одним з центральних інститутів приватного (цивільного) права є договір, який у свою чергу, є однією з найбільш давніх правових конструкцій. Договірне право в цілому базується на перевірених часом (теорією та практикою) принципах, які займають особливе місце в ієрархії його норм. Ці принципи взаємопов'язані між собою і завдяки цьому можна говорити про набуття договірним правом рис стійкої і стабільної системи норм, в них виражається суть і природа договірного права.

Принцип свободи договору можна назвати одним з центральних принципів у системі принципів договірного права, оскільки, як і будь-який правочин, договір є вольовим актом. Проте цьому вольовому акту притаманні специфічні особливості. Договір являє собою не розрізнені вольові дії двох або більше осіб, а спільне (єдине, узгоджене) волевиявлення. Для цього, щоб його сформулювати та закріпити в договорі, волевиявлення повинно бути вільним від зовнішніх впливів. Загальновизнаним засобом досягнення зазначеної мети є свобода договору.

Принцип свободи договору є основним та превалюючим принципом Європейського договірного права [8]. Погоджуємося з думкою проф. Ульріха Г. Шутера, що принцип свободи договору є також базовим і для міжнародного договірного права в цілому [9].

Історично свобода договорів як особливий вираз автономії індивіда пов'язана з так званою «теорією автономії волі». Згідно цієї теорії, визнання і виконання договірних зобов'язань базується на пропозиції, що сторони договору самі «добровільно захотіли» зв'язати себе зобов'язаннями [4, С. 8].

Принцип свободи договору характеризується трьома основними аспектами і передбачає: свободу вибору партнера за договором; свободу погодитися чи відмовитися від укладення

договору; свободу визначати його зміст. [8; 1, С 27] Отже, значення договірної свободи в кінцевому результаті зводиться до того, що суб'єктам права надається можливість вирішити, чи буде між ними укладений договір, а якщо буде, то яким буде його зміст. Разом з тим ця свобода не є абсолютною, тому що, приймаючи рішення, сторони при укладенні договору повинні керуватися законами, звичаями тощо.

Даний принцип є характерним для країн з ринковою економікою, зокрема держав-членів Європейською Союзу (далі - ЄС) і закріплений у законодавстві цих країн. Так, свобода у вирішенні того, з ким укласти договір, а також свобода у визначенні умов договору проголошені у: ст. 2(1) Конституції Німеччини, ст. 1134 (1) Кодексу Наполеона та Цивільних кодексах Бельгії й Люксембургу, ст. 5 (1) Конституції Греції та ст. 3 Грецького цивільного кодексу, ст. 1322 Цивільного кодексу Італії, ст. 6.248 Цивільного кодексу Нідерландів, параграфі 859 Австрійського цивільного уложення, ст. 405 Цивільного кодексу Португалії, статтях 6 і 1255 Цивільного кодексу Іспанії. [6, С. 99-100] Цей принцип характерним не тільки для країн континентальної системи права, а й для загальної системи права. Своє широке застосування в загальній системі права принцип свободи договору отримав ще в ХІХ столітті [5].

Зупинимося коротко на визначенні договірної свободи за цивільним законодавством Німеччини та Франції як держав, законодавство яких є традиційним для континентальної системи права.

Хоча в Німецькому цивільному уложенні немає окремої статті про свободу договору, в різних документах ще при розробці самого Німецького цивільного уложення неодноразово зазначалося, що він є першочерговим. Ось приклад: «Основний принцип, який є панівним у зобов'язальному праві, - свобода договору...» або «в

силу принципу свободи договору, який панує над правом зобов'язальних відносин, сторони можуть визначати за взаємною добровільною згодою свої взаємні правові та комерційні відносини» [3, С 29].

Відповідно до ст. 1134 Кодексу Наполеона у французькому приватному праві було затверджено ідею самозаконності приватної волі: «Угоди, що законно були укладеними, займають місце закону для тих, хто їх укладає». Таким чином і Кодекс Наполеона, і Німецьке цивільне уложення виходили з ідеї всемогутності і автономії особистої волі. У такий спосіб принцип договірної свободи розумівся як надання приватним особам широких правомочностей для встановлення будь-яких юридичних відносин, за умови, що вони не суперечили приписам закону й «доброї волі» [3, С 29-31].

Слід відмітити, що Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) вже в п. 1.1 на перше місце в сфері договірних відносин встановлюють принцип свободи договору. В п. 1.2 продовжується розширення вказаного принципу шляхом закріплення принципу свободи форми, де не встановлюється жодних вимог щодо того, що договір має бути укладений чи підтверджений у письмовій формі. Його наявність може бути доведена будь-яким способом, включаючи покази свідків [2, С. 21].

Принцип свободи договору є базисним у приватноправових відносинах та є зрозумілим для всіх правових систем, які є частиною права ЄС. Саме тому при розробці Європейських принципів договірної права не виникало жодних сумнівів щодо необхідності закріплення такого принципу у даному акті.

Принцип свободи договору закріплений у статті 1:102 Європейських принципів договірної

права, яка має назву «Свобода договору» [7]. У статті зазначено:

«(1) Сторони вільні укласти договір та визначити його зміст, за умови дотримання вимоги про добросовісність та чесність, та імперативних норм, встановлених цими Принципами. Сторони можуть виключати з сфери застосування будь-які Принципи чи відступати чи змінювати їх наслідки, якщо інше не передбачено цими Принципами».

Хоча третій елемент (свобода вибору контрагента) прямо не зазначений у ст. 1:102 Європейських принципів договірної права, однак автори даного акта в частині першій цієї статті під словосполученням «сторони вільні укласти договір» також мали на увазі і свободу у виборі контрагента [8].

Зміст принципу свободи договору, який закріплений у статті 1:102, відображає історичний хід розвитку цього інституту договірної права (його еволюційний процес - теоретичний і практичний) та узгоджену позицію між різними правовими позиціями держав-членів ЄС.

Стосовно обмежень принципу свободи договору, то Європейські принципи договірної права виходять з практики, яка склалася, зі звичаїв та традицій, з потреб бізнесу, а тому на перший план висувається вимога дотримання принципів добросовісності та чесності, а вже потім імперативні норми Європейських принципів договірної права.

Отже, принцип свободи договору є одним з центральних принципів у системі принципів договірної права та загальноновизнаним в Європейському Союзі. В силу цього він знайшов своє закріплення в Принципах європейського договірної права.

1. Беренс П. Функции договора в урегулировании экономических отношений в законодательстве Федеративной Республики Германии // СССР-ФРГ: Договор во внутренних и двухсторонних отношениях.- М.,1986.- С. 10-40.
2. Принципы международных коммерческих договоров.- М: Международный центр финансово-экономического развития, 1996.- 169 с.
3. Савельев В. А. Гражданский кодекс Германии.- М.: Юрист, 1994.-96 с.
4. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х тт.- Том 2.- Пер. с нем.- М.: Междунар. отношения, 1998,- 512 с.
5. Atiyah P. S. The Rise and Fall of Freedom of Contract II

<http://www.us.oup.com/us/catalog/general/subject/Law/ContractLaw/?ci=0198255276&view=usa>

6. Ole Lando, Hugh Beale. Principles of European Contract Law. Part I and II.- London: Kluwer Law International, 2002.-201 p.
7. The Principles of European Contract Law. (Parts I, II, and III) II <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>
8. Ulrich Drobnig. General Principles of European Contract Law II www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/drobnig.html
9. Ulrich G. Schroeter. Freedom of contract: Comparison between provisions of the CISG (Article 6) and counterpart provisions of the Principles of European Contract Law II <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schroeter2.html>

R. *Khanyk-Pospolitik*

FREEDOM OF CONTRACT IN EUROPEAN LAW

The article is devoted to the one of the main principles of the contract law - to the principle of freedom of contract. In article is point out the legal fasten of this principle in European law, as in legislation of some European Union member-states, as in European level, in particular, in Principles of European Contract Law. In article is also analyzed the content of the principle of freedom of contract in European Law.